

Om van gewone dingen meer te weten

Een brede verkenning naar het gebruik en de waarde van ETV.nl-materialen in non-formele educatie voor volwassenen

- SAMENVATTING -

COLOFON

- Titel : Om van gewone dingen meer te weten. Een brede verkenning naar het gebruik en de waarde van ETV.nl-materialen in non-formele educatie voor volwassenen. (Samenvatting)
- Foto omslag : Geportretteerd is Leidy Paniagua, 24 jaar, geboren Dominicaanse, op haar 12de verhuisd naar Curaçao, 2 jaar in Nederland, volgt niveau 3 financiële administratie aan ROC Midden Nederland Utrecht.
- Auteurs : Sander Smit, met medewerking van Thomas Bersee
- Uitgave : NextValue Research, Rotterdam, september 2011

© NextValue, september 2011

Uit deze uitgave mag geciteerd worden met vermelding van titel, auteurs en uitgave.

nextvalue
research

Jacob Catsstraat 49a
3035PC Rotterdam
Telefoon: 010 8401725
www.nextvalue.nl
info@nextvalue.nl

1. HET ONDERZOEK

1.1 Inleiding

In deze samenvatting bespreken we de aanpak en de belangrijkste conclusies van het onderzoek 'Om van gewone dingen meer te weten'. Dit kwalitatieve onderzoek richt zich op het gebruik en de waarde van ETV.nl-materialen in non-formele educatie voor volwassenen. Eerdere onderzoeken hebben vooral onderzocht hoe ETV.nl-materialen worden gebruikt in de context van educatie voor laagopgeleide en laaggeletterde volwassenen op ROC's. In dit onderzoek kijken we hoe de ETV.nl-materialen buiten de ROC-context gebruikt worden, welke ervaringen leerders en begeleiders met de materialen hebben en welke waarde ze hieraan toekennen.

1.2 ETV.nl

ETV.nl realiseert non-formele educatieve televisieseries en multimediale oefen- en instructieprogramma's voor laaggeletterden en laagopgeleiden. Met de series en oefenprogramma's kan de doelgroep zelfstandig of begeleid oefenen met basisvaardigheden zoals taal, rekenen en computervaardigheden. Op dit moment zijn er ongeveer 100 ETV.nl-programma's over diverse onderwerpen.

De series en oefenprogramma's zijn gericht op het verbeteren van vaardigheden, maar ook op het vergroten van het zelfvertrouwen en leerambities en zodoende op het stimuleren en activeren van de doelgroep. Sinds het voorjaar van 2011 is de nulversie van de oefenportal Oefenen.nl online. Dit is een website waar al het oefenmateriaal voor basisvaardigheden van ETV.nl verzameld is.

1.2 Doelstellingen

Met het onderzoek hebben we inzicht willen krijgen in:

- contexten van non-formele educatie voor volwassenen waarin met ETV.nl-materialen wordt gewerkt,
- de wijze waarop leerders en begeleiders in deze contexten ETV.nl-materialen vinden en gebruiken,
- functies, waarde en effecten van ETV.nl-materialen in deze contexten,
- behoeften van begeleiders in deze contexten,
- en verbeterpunten van ETV.nl-materialen.

1.3 Drie delen

Het onderzoek bestaat uit:

- Een verkenning naar contexten van non-formele educatie voor volwassenen waarin met ETV.nl-materialen wordt gewerkt.
- Een verdiepend deel waarin in vijf van de aangetroffen contexten interviews en groeps gesprekken zijn gehouden met leerders en begeleiders.
- Observaties bij het gebruik door leerders van de nulversie van de oefenportal Oefenen.nl en enkele oefenprogramma's.

VERKENNING

De verkenning richt zich op de onderzoeksvragen:

- Binnen welke contexten van non-formele educatie voor volwassenen worden ETV.nl-materialen gebruikt?
- Hoe en door wie worden de ETV.nl-materialen in deze contexten gebruikt?
- Welke begeleiding krijgen leerders in deze contexten bij het werken met ETV.nl-materialen?

De verkenning bestaat uit deskresearch en telefonische gesprekken. Met deskresearch hebben we bestellingen van ETV.nl-materialen door organisaties geïnventariseerd. Hiervoor is gebruik gemaakt van bestanden met:

- Bestellingen door organisaties van ETV.nl dvd's en werkboeken in 2009 en 2010.
- Bestellingen door organisaties van aanvullend lesmateriaal bij ETV.nl-programma's in de periode 11 januari tot en met 7 maart 2011.

De telefonisch gesprekken zijn gericht op het daadwerkelijke gebruik van de ETV.nl-materialen in de aangetroffen contexten van non-formele educatie voor volwassenen. Vragen die in de telefonische gesprekken gesteld werden zijn:

- De materialen zijn besteld, maar wordt er ook mee gewerkt?
- Hoe en door wie?
- Is sprake van begeleiding en hoe?

We hebben gesproken met 45 organisaties en instellingen binnen de aangetroffen contexten.

VERDIEPEND DEEL

Het verdiepend deel richt zich op vijf van de in de verkenning aangetroffen contexten van non-formele educatie voor volwassenen:

- Penitentiaire inrichtingen
- Sociale werkvoorzieningen
- Bibliotheken
- Zorg- en welzijnswerk
- Zelfstudie

Het beantwoordt voor deze vijf contexten de onderzoeksvragen:

- Hoe vinden leerders en begeleiders binnen deze contexten non-formeel oefenmateriaal?
- Welke materialen kennen en gebruiken leerders en begeleiders nog meer in deze contexten?
- Welke doelen hebben leerders en begeleiders in deze contexten met het gebruik van ETV.nl-materialen?
- Wat is de waarde van ETV.nl-materialen voor leerders en begeleiders in deze contexten?
- Welke effecten ervaren leerders en begeleiders in deze contexten door het gebruik van ETV.nl-materialen?
- Hoe kan ETV.nl de begeleiding in deze contexten ondersteunen?
- Welke verbeterpunten noemen leerders en begeleiders bij het gebruik van ETV.nl-materialen in deze contexten?

De onderzoeksvragen zijn uitgewerkt in onderzoeksdeelvragen en gespreksleidraden die bij face-to-face interviews en groepsgesprekken met leerders en begeleiders zijn gehanteerd.

Voor het werven van respondenten is gebruik gemaakt van bestanden met:

- Bestellingen door organisaties van ETV.nl dvd's en werkboeken in 2009 en 2010.
- Bestellingen door organisaties van aanvullend lesmateriaal bij ETV.nl-programma's in de periode 11 januari tot en met 7 maart 2011.
- Contactgegevens van leerders die zich de afgelopen twee jaar hebben aangemeld op één van de oefenwebsites van ETV.nl (*Lees en Schrijf!*, *Klik en Tik*, *Oefenen.nl*).

- Contactgegevens van leerders die in de eerste 8 weken van 2011 een werkboek hebben besteld.

We hebben in groepsgesprekken en interviews met 48 leerders, 16 begeleiders en 6 betrokken functionarissen gesproken. De interviews en groepsgesprekken duurden 45-60 minuten.

Daarnaast is telefonisch gesproken met 14 leerders en 7 begeleiders in Penitentiaire Inrichtingen. Deze gesprekken duurden gemiddeld 10 minuten.

OBSERVATIES

Voor de observaties bij de nulversie van de oefenportal Oefenen.nl zijn afzonderlijke observatiegesprekken gehouden. Onderwerpen die tijdens de observaties aan de orde komen zijn:

- Computergebruik en bekendheid met oefenmaterialen.
- Zoeken op internet.
- Indruk en doelgroep oefenportal.
- Registreren.
- Beginnen met oefenen.
- Resultaten bekijken.
- Werkboek bestellen.

Deze onderwerpen zijn uitgewerkt in een observatieleidraad. Aan deze observaties deden 8 respondenten mee. De observaties duurden gemiddeld 45 minuten. De respondenten die aan deze observaties deelnamen waren nog niet bekend met de oefenportal of met programma's van ETV.nl.

Tot slot is bij 9 respondenten ad hoc meegekeken bij het werken met oefeningen *Lees en Schrijf!* en *Klik & Tik*. Het ging hier deels om respondenten die al langer met de programma's werken en deels nieuwe leerders. Voor deze observaties is geen aparte leidraad gemaakt. De observaties vonden plaats tijdens individuele interviews en een groepsbijeenkomst.

2. CONCLUSIES

We bespreken de belangrijkste conclusies van het onderzoek.

2.1 Bereik van ETV.nl-materialen in contexten van non-formele educatie voor volwassenen

- ETV.nl-materialen kennen een brede maatschappelijke inzet. Ze worden gebruikt door leerders, docenten, begeleiders en vrijwilligers in een breed scala aan contexten van non-formele educatie voor volwassenen, o.a.:
 - Bibliotheken
 - Zorg en welzijn
 - Sociale werkvoorzieningen
 - Penitentiaire inrichtingen
 - ROC-educatie voor volwassenen
- Met ETV.nl-materialen wordt ook veel thuis geoefend door leerders. Het gaat daarbij vooral om leerders die met de materialen oefenen in het kader van een cursus. Het materiaal wordt minder in het kader van zelfstudie gebruikt. Zelfstudiegebruik van de materialen treffen wij vooral aan onder middelbaar en hoger opgeleide nieuwkomers.
- ETV.nl-materialen hebben een breed bereik onder verschillende soorten leerders:
 - jong en oud (senioren)
 - autochtoon en allochtoon
 - laaggeletterd, laagopgeleid en hoogopgeleid
 - werkend, werkzoekend en niet-werkend
- Met de verschillende leercontexten wordt een zeer groot aantal potentiële leerders bereikt. Penitentiaire Inrichtingen en sociale werkvoorzieningen zijn samen al goed voor ongeveer 200.000 potentiële gebruikers.
- Het feitelijk gebruik van de ETV.nl-materialen kan bovendien worden uitgebreid doordat leerders en begeleiders die met ETV.nl-materialen werken nog maar beperkt bekend zijn met het totale aanbod aan ETV.nl-materialen.
- Veel van de leerders die met ETV.nl-materialen werken zijn door een derde (docent, kennis, partner, taalmaatje, het UWV) getipt over het ETV.nl-materiaal; hetzij als cursus of onderdeel daarvan, hetzij als extra oefenmateriaal, hetzij om zelfstandig mee te werken.
- Autochtone leerders die het ETV.nl-materiaal voor zelfstudie gebruiken kennen het vaker via spotjes op de lokale televisie.
- Zelf materialen zoeken doen de meeste leerders maar weinig. Zij zijn vaak ook bang om zelf op internet te zoeken naar websites en onderwerpen.
- Hoger opgeleide leerders zoeken wel actief en vinden wel op eigen initiatief oefenmaterialen, waaronder ETV.nl-materialen.
- Docenten en vrijwilligers zijn vooral bekend met de ETV.nl-materialen via collega's en voorlichtings- en informatiebijeenkomsten van de branche of organisatie.

- Hebben docenten of begeleiders eenmaal bruikbaar non-formeel oefenmateriaal gevonden, dan blijven zij daar vaak lang mee werken zonder nog verder te zoeken.

2.1 Gebruik van ETV.nl-materialen in contexten van non-formele educatie voor volwassenen

- ETV.nl-materialen worden door leerders en begeleiders in alle onderzochte contexten primair gebruikt voor het bevorderen van de zelfredzaamheid en zoals zij zelf zeggen 'om van gewone dingen meer te leren'.
- ETV.nl-materiaal wordt door sommige leerders gebruikt als alternatief voor een cursus.
 - Anderstalige leerders die wachten op de aanvang van een NT2-traject beginnen soms online al met oefenen.
 - Leerders die klaar zijn met een NT2-traject oefenen soms door met de online oefenmaterialen.
 - Autochtone leerders met schroom of cursusangst gebruiken online ETV.nl-materiaal Nederlands soms als alternatief voor een cursus NT1.
- De ambities die leerders met de materialen hebben variëren van sociaal gebruik ('voor de gezelligheid') of het onderhouden van vaardigheden, tot het vergroten van de kansen op de arbeidsmarkt en de zelfredzaamheid. Vooral deze laatste groep heeft behoefte aan meer oefenmaterialen om onderwerpen te herhalen of te verdiepen.
- De ETV.nl-materialen worden meestal in combinatie met andere informele en non-formele materialen gebruikt. Wel vormen de ETV.nl-materialen vaak het belangrijkste non-formele materiaal waar mee geoefend wordt.
- Vooral voor NT2-educatie is veel non-formeel oefenmateriaal voor handen. De materialen variëren sterk in kwaliteit en goede materialen zijn meestal niet gratis en daardoor vaak minder toegankelijk dan de ETV.nl-materialen.
- Hoger opgeleide (allochtone) leerders gebruiken over het algemeen meer verschillende materialen om mee te oefenen. ETV.nl-materialen worden in de NT2-context vaker als aanvullende oefenmateriaal gebruikt, en dan met name *Lees en Schrijf!*.
- Professionele docenten en begeleiders werken klassikaal met het ETV.nl-materiaal als aanvulling op formele methoden en voor het leren van basisvaardigheden, laten hun leerlingen er mee samenwerken, of geven het materiaal als huiswerk of extra oefenmateriaal op.
- Niet-professionele begeleiders zoals vrijwilligers en maatschappelijke stagiairs gebruiken de ETV.nl-materialen vaker als hoofdmateriaal. Zij geven in groepsverband cursussen met de ETV.nl-materialen of oefenen één-op-één met individuele leerders.
- Maatschappelijke organisaties en vrijwilligers ontwikkelen ook zelf cursussen rondom ETV.nl-beeld- en oefenmaterialen, al dan niet aangevuld met eigen oefen- en lesmateriaal.

- De leerders die wij spraken hebben altijd een aanspreekpunt; hetzij een professionele docent, hetzij een vrijwilliger, hetzij een naaste.
- Zelfstandige leerders gebruiken het materiaal thuis of op een faciliterende locatie (bibliotheek, buurthuis), al dan niet in aanwezigheid van een aanspreekpunt en al dan niet in het kader van zelfstudie.
- Leerders in dit onderzoek die het materiaal voor zelfstudie thuis gebruiken werken vaak zoveel mogelijk zelfstandig. Pas als zij dreigen vast te lopen vragen zij hulp van een naaste.
- Leerders in sociale werkbedrijven, bibliotheken en zorg en welzijn werken afwisselend onder begeleiding van een docent, met elkaar of zelfstandig.
- Leerders in de vrijwilligerscontext werken afwisselend samen met een vrijwilliger met de ETV.nl-materialen of zelfstandig.
- De verschillende contexten en soorten instellingen zijn niet per definitie onderscheidend voor de wijze waarop ETV.nl-materialen gebruikt en begeleid worden. In verschillende soorten instellingen kan op dezelfde manier geleerd worden en vaak werken verschillende soorten instellingen samen.

2.3 Waarde en beleving van ETV.nl-materialen in contexten van non-formele educatie voor volwassenen

- ETV.nl-materialen maken vaak een belangrijk deel uit van de oefenmaterialen waarmee leerders en begeleiders werken in contexten van non-formele educatie.
- Docenten en vrijwilligers geven soms aan sinds het gebruik van de ETV.nl-materialen de door de eigen organisatie samengestelde readers (vaak kopieën uit verschillende bronnen) niet meer te gebruiken.
- Er zijn volgens de doelgroep weinig vergelijkbare alternatieven voor ETV.nl-materialen.
 - Ander gratis online oefenmateriaal is vaak minder visueel, minder overzichtelijk en toegankelijk, minder compleet en minder betrouwbaar.
 - Niet-gratis materiaal kan wel dezelfde kwaliteiten hebben als ETV.nl-materiaal maar de kosten zijn voor veel organisaties en vrijwillige begeleiders een te hoge drempel.
 - Het is voor leerders niet altijd duidelijk welke andere materialen bij hen passen. Ook (vooral vrijwillige) begeleiders geven aan hier niet altijd uit te komen.
 - Andere websites of oefenpagina's kunnen wel eens 'zomaar ophouden te bestaan'.
- ETV.nl-materialen faciliteren de leerwijze 'blended learning'.
 - De ETV-materialen kunnen in een variatie van gebruiksettingen gebruikt worden.

- De ETV-materialen kunnen in een variatie van begeleidingsvormen gebruikt worden.
- Er kan afwisselend gewerkt worden met werkboeken, hand-outs en online oefenmaterialen.
- De ETV-materialen dragen bij aan zelfsturing c.q. door middel van de ETV-materialen kunnen minder leervaardige volwassenen een relatief hoge zelfsturing verwerven.
 - Laagopgeleide en minder leervaardige volwassenen kunnen zelfstandig c.q. zonder veel begeleiding met de ETV-materialen werken.
 - De ETV-materialen voldoen aan de criteria die gelden voor het leren van laagopgeleide volwassenen.
 - De ETV-materialen zijn gemakkelijk toegankelijk.
 - De ETV-materialen kunnen bij verschillende manieren van leren gebruikt worden.
 - De ETV-materialen kunnen context-onafhankelijk gebruikt worden.
 - De ETV-materialen kunnen tijdstip-onafhankelijk gebruikt worden.
 - ETV-materialen kunnen zowel bij formeel leren als non-formeel leren gebruikt worden.
 - De ETV-materialen kunnen flexibel gebruikt worden c.q. faciliteren blended learning.
 - Niet alleen laagopgeleide volwassenen maar ook hoogopgeleide volwassenen hebben baat bij het gebruik van de ETV-materialen.
- De waardering van de leerders en begeleiders die werken op niveau A1-A2 (de doelgroep) is hoog voor alle programma's. Veel gehoorde uitspraken zijn:
 - goedkoop, laagdrempelig, toegankelijk en gebruiksvriendelijk,
 - aantrekkelijk, handzaam en flexibel inzetbaar materiaal,
 - uitgebreid aanbod aan onderwerpen en oefeningen met een rijke variëteit aan oefenvormen,
 - niveau en inhoud passend bij de doelgroep,
 - functioneel, aansprekende authentieke leercontexten, herkenbare onderwerpen, passend bij de leefwereld van de doelgroep,
 - prettig dat er ook een werkboek is (*Lees en Schrijf!*),
 - prettig dat er ook printbaar lesmateriaal,
 - leerzaam, ook op allerlei praktische onderwerpen,
 - geeft trots en versterking van zelfvertrouwen,
 - betrouwbaar.
- Leerders die zelfstandig met de ETV.nl-materialen werken geven aan dat de huidige kosten voor het bestellen van een werkboek *Lees en Schrijf!*, drie euro, acceptabel zijn.
- Veel leerders zijn (nog) niet in staat het materiaal zelf online te bestellen en/of af te rekenen. Veel leerders geven echter wel aan dat zij hier hulp bij kunnen krijgen van een naaste of een docent/begeleider.
- Organisaties geven aan de ongeveer tien euro per werkboek niet voor iedere leerling te kunnen betalen. Zij geven als suggestie toe te staan dat het materiaal gekopieerd wordt.

2.4 Effecten van ETV.nl-materialen in contexten van non-formele educatie voor volwassenen

- ETV.nl-materialen dragen bij aan de educatieve doelstellingen van een breed spectrum van leerders en maatschappelijke organisaties en instellingen.
- Door leerders en begeleiders die op niveau A1-A2 werken worden de volgende effecten genoemd:
 - meer alledaagse vaardigheden,
 - meer taalvaardigheden,
 - groter zelfvertrouwen en trots,
 - wat betreft *Klik en Tik* een toeleidingseffect naar (vervolg)cursussen over het gebruik van de computer,
 - in het algemeen activerend en motiverend om door te gaan met oefenen.

2.5 Functionaliteit van de nulversie van oefenportal Oefenen.nl

- We constateren dat de oefenportal Oefenen.nl goed gebruikt kan worden door leerders met minimaal taalniveau A1.
- Leerders met taalniveau A1 kunnen met de portal werken na een introductie door een begeleider.
- Leerders met niveau A2 of hoger kunnen direct zelfstandig met de portal werken.
- Leerders die de oefenportal en de materialen voor het eerst zien zijn enthousiast en willen er thuis zelf mee gaan werken.

Een gedetailleerde beschrijving van bevindingen met betrekking tot specifieke functies van de nulversie van de oefenportal is opgenomen in het volledige rapport.

2.6 Behoeften, suggesties en verbeterpunten

Een overzicht van door leerders en begeleiders genoemde behoeften, suggesties en verbeterpunten met betrekking tot ETV.nl-materialen en non-formeel oefenen in het algemeen is opgenomen in het volledige rapport.

2.5 Conclusies voor Taalklas.nl, Lees en Schrijf!-programma's, Klik & Tik

We bespreken voor de drie door de respondenten meest gebruikte en genoemde programma's het gebruik en de typen gebruikers. Het gaat om *Taalklas*, de *Lees en Schrijf!*-programma's en *Klik & Tik*. *Het internet op*.

LEES EN SCHRIJF!-PROGRAMMA'S

- *Lees en Schrijf!* heeft een groot bereik onder zowel laagopgeleide Nederlandssprekende volwassenen als onder oudkomers en hoogopgeleide nieuwkomers.
- *Lees en Schrijf!* wordt gebruikt bij een groot scala van zowel formele als informele contexten van educatie voor volwassenen.
- In de meeste gevallen gaat het bij het gebruik van *Lees en Schrijf!* om een vorm van blended learning:
 - combinatie van gebruikspots: thuis, cursuslocatie en bibliotheek,
 - afwisseling schriftelijk materiaal en digitaal leren,

- afwisseling individuele zelfwerkzaamheid, groepsleren en begeleid gebruik door docent of vrijwilliger.
- Bij *Lees en Schrijf!*-gebruikers gaat het om de volgende leerders:
 - Hoogopgeleide allochtonen met een grote zelfsturing die het materiaal als extra oefenmogelijkheid gebruiken, en het naar eigen inzicht gebruiken.
 - Laagopgeleide allochtonen (vooral vrouwen) met een beperkte zelfsturing, die vooral met de werkboeken werken in combinatie met een taalmaatje. Veelal door zaken eruit te pikken die op dat moment nodig zijn.
 - ROC deelnemers NT1 die het materiaal voor zelfwerkzaamheid (thuis) gebruiken, in het kader van een NT1-cursus.
- De gebruikservaringen zijn over het algemeen zeer positief en de waardering is hoog. Veel gehoorde uitspraken zijn:
 - goedkoop, laagdrempelig, toegankelijk en gebruiksvriendelijk,
 - aantrekkelijk, handzaam en flexibel inzetbaar materiaal met een rijke variëteit aan oefenvormen,
 - volwassen aanspreektoon (je hoeft je niet te schamen als je met het werkboek loopt, je voelt je niet 'in een hoek gezet'),
 - functioneel, aansprekende authentieke leercontexten, herkenbare leercontexten,
 - leerzaam en versterking van zelfvertrouwen.

TAALKLAS.NL

- Het programma is zeer geschikt voor individueel en zelfstandig gebruik, maar het wordt ook gebruikt bij tal van georganiseerde contexten van non-formele educatie voor volwassenen.
- De gebruikservaringen zijn over het algemeen zeer positief en de waardering voor het programma is hoog. Veel gehoorde uitspraken zijn:
 - goedkoop, laagdrempelig, toegankelijk en gebruiksvriendelijk,
 - een goed startpunt om Nederlands te gaan leren,
 - heel handig programma voor woordenschat en uitspraak.
- Een nadeel van dit programma is dat oefeningen alleen online gemaakt kunnen worden. Een deel van de laagopgeleide NT2-leerders heeft geen middelen of vaardigheden om op internet te oefenen.
- Bij Taalklas.nl-gebruikers gaat het om:
 - Hoogopgeleide allochtonen: met een grote zelfsturing die het materiaal als extra oefenmogelijkheid gebruiken, en het naar eigen inzicht gebruiken.
 - Laagopgeleide (gealfabetiseerde) allochtonen, met een beperkte zelfsturing.

KLIK EN TIK. HET INTERNET OP

- De gebruikservaringen door leerders die in bibliotheken deelnamen aan een cursus of workshop zijn over het algemeen positief en de waardering voor het programma is hoog.

- Veel leerders die in de bibliotheek een eerste uitleg hebben gehad over het programma werken er vervolgens thuis zelfstandig mee verder.
- *Klik & Tik. Het internet op* vereist een leesniveau op A2 en basiskennis van de computer (muis en toetsenbord).
- Bij *Klik & Tik. Het internet op*-gebruikers gaat het om:
 - Laagopgeleide volwassenen, met A2 niveau, die redelijk zelfstandig kunnen werken.
 - Hoger opgeleide autochtone ouderen met A2+ niveau die goed zelfstandig kunnen werken.
 - Deelnemers die wat betreft het taalniveau rondom A2 zitten, gaan soms in de bibliotheek verder aan de slag met *Lees en Schrijf!*. Veelal bestellen zij dan ook de werkboeken bij dit programma.